

په مخنه ما رانه

حه مه سه عید حه سن

مه به ست له مهرگی نووسه ر، له دایکبوونی نووسه ریکی دیکه په له کاتی خویندنه ودا. ناخر خوینته ر لهو دهقی دهیخوینتته وه، دهقی دی بهرهم دینئ. مهرگی نووسه ر وهک بزربوونی ئو دهنکه گه نمیه، که به له ناوچوونی، گوله گه نمیک له دایک دهی. وهک چو دهنکه گه نمیک دهیته گوله گه نمیک، تاقه دهقیکش چونکه گه لی خویندنه وهی جیاواز هه لدهگرئ، دهیته چندان دهق.

مانای دهق ئوه نییه که نووسه ر دهستنیسانی دما، ئوه په که خوینته ر دهی دوزیتته وه. دورتر دهی و دم ده لیم: دهق پیش خویندنه وهی مانایه کی دیاریکراوی نییه. هه موو دهقی کراوه و تهواو نه کراوه، ئوه خوینته ر که له روانگی خو په وه، له بهر رو شنایی پیشینه ی رو شنبیری خویدا تهواوی دما.

خوینته ر دهشتی وهک دهروونشیکرائی سهرنجی دهق بدات، یان وهک بونیادخوای سهرقالی کردنه وهی شفرمکان بی و ته نیا زمان، ریتم، شیواز و لایه نه شیعریه کانی دهقی لا گرنگ بن. یان بیر و هو شنی ته نیا لای ئه رکه کو مه لایه نییه کانی دهق بی، په یام و فیکری مه به ست بی، خریکی دهستنیشان کردنی ناوړو کی نامه ی دهق بی، شیوه ته نیا به پیوه ندی له گه ل نیوه وړکا دبینی و بالاترین فورمی، بی کالکیکی جوان، پی هیچ بی. یان ته نیا سهرقالی پرکردنه وهی که لینه کان و کوتنی ئو شتانه بی، که دهق لیان بیده نگ بووه. دهشتی خوینته ر به چاوپوشین له وهی کی دهقه که ی نووسیوه؟ که ی نووسیویتي؟ له کوئ نووسیویتي؟ ته نیا به دوا ی مه دلولی داله کاندای وئ بی.

*

شیر، با کیش و سه رواشی هه بی، دوا ی وه رگیزان، ئه گه رچی وهک په خشان، دپته بهر چاومان، وه لی شیربوونی خو ی له کیس نادات. شیر ده توانی دهسته ردار ی پاشبه ند و کیش بی، به لام تا شیر بمی، پتو یستی به ریتم ده بی. دریزاداری به هیند نه گرتنی ریتمه، یان راستتر، کوژاندنه وهی ئو کلپه په یه، که شیر له ناشیر جیا ده کاته وه. ئیستا که خوړی سنووری نیوان شیر و په خشان ناوا بووه، کلپه ی شیر ی له رپی ده ست به وشه گرتنه وه دابین ده کرئ. شیر ی پوخت، هه میسه زاده ی که مترین وشه یه.

ده ست به وشه وه گرتن، شاعیر له راسته وخو یی ده پاریزئ. راسته وخو یی ته نیا له بلن دکردنه وهی دروشما به رجه سته ناب. به رجه سته کردنی هه لچوون، سوژ و گرژیه دهروونییه کانی شاعیر، با له بواریکی ناسکی وهک ئه وینیشدا بی، هه ر راسته وخو یی لی ده که ویتته وه و جیاوازییه کی ئه وئ له نیوان شیر و نامه ی دلداریدا نامی. شیر له وه مه زنتره بکریته ئامیریک بؤ به بادانی ئو خه مه وړئانه پیانه ی له دهروونی شاعیردا په نگیان خواردووه ته وه. په نا بردنه بهر ده مامک، په کیکه له وړیگایانه ی شاعیر له راسته وخو یی ده پاریزئ.

چونکه شاعیر بیچه له زمان هیچی دیکه شک نابا، نامه ی شیر یی خو ی پدا بنیئر، بویه ناچاره زمان بکاته پردی، نهک دیوارئ، له نیوان خو ی و وه رگرا. به شیکی گرنگ له وانه ی به نو سینی (شیر) وه سهرقالت، له بری بنیاتنای پرد، خه ریکی وړنای دیوارن. وهک چو نینسان له هه موو فه لسه فه یه ک پیرو زتره، هه رواش شیر له هه موو بیرو که یه ک گرنگتره، به لام ئو شاعیره ی هیچ شتی به خوینته ریه وه نابه ستیتته وه، ئوی دهیووسی هه ر چییه ک بی، شیر نییه. ناخر شیر ئوه نییه که بنووسه که ی به

شيعرى بزانتى، ئۈمىدە كە شەيدايانى شيعر، دەرگاى ئامىزى دايانى بۇ دىكەنەۋە.
 ئايا ھەرچى دەستى دايە شيعر نووسىن، دەتوانى خۇيمان لى بكا بە خەيام، يان تاگور و بانگەشە بۇ
 ئۈمە بكا كە خاۋەمنى جىھاننىيى تايەت بە خۇيەتتى؟ شيعر كە خۇي پىرسىيارە، ئايا خۇيەنەر ناچارە لە
 شيعردا بە دواى ۋەلامە مەرىقى و فەلسەفەيەكاندا بگەن؟ ئىمە كە لە زۆرىيە بۋارە مەرىقىيەكاندا،
 ھەژارن، ئايا دىكرى بانگەشە بۇ ئۈمە بگەن كە شيعرى ئۆيمان سەرچاۋى مەرىقىيە؟ شيعر لە
 بۇشايەۋە سەرھەلئادا، دەشتى ئىستېرە ئىم فېكر، يان ئۈمە فەلسەفە، بەم يان بەۋ شىتو، بە ئاسمانى
 شيعرەۋە بىرەۋىشېتەۋە، ۋەلى ئۈمە شەيداي گەران لە دوۋى فېكر، يان فەلسەفە بى، ۋەلى شيعرى بۇ
 ناگەن. ۋەك چۆن ئۈمە شەيداي شيعر بى، ئىدوئىس دىخۇيىتەۋە، نەك ئىرستوتالىس، ئۈمە تامەزىۋى
 فەلسەفەش بى، ھىگىل دىخۇيىتەۋە، نەك دلاۋەر قەرداغى.

ۋەشە، پېرژ و پۇخلى نىيە. شاعىر دەتوانى كىيانىكى بالە بە بەر كوۋچەپىتېرەن ۋەشەدا بكا. سەدى
 يوسف، دەرپارەى «رىل و حمدى» موزەفەر نەۋواب، كە بە زمانىكى مىللى نووسراۋە، دەلى: (بە يارمەتى
 ئۈمە شيعرە، بۈۈم بە شاعىر.) (۱) نىزار قەبائى و ئىدوئىس، ئىمىيان رۈۈن و ئاشكرا، ئىۋىيان تەمۈمزاۋى
 دىنۈۋىسى، ۋەلى ھەردوۋىكىان مامۇستاي ھۈنەرى شيعرن. گومانم لە تواناي شيعرى ھەمۈمە شاعىرە
 كوردانە ھەيە، كە بە شىۋازىكى ئالژ دىنۈۋىس و بىتۈناناي خۇيان، لەۋدىۋ پەردە ئاستىزى
 خۇيەنەرەۋە، دىشارنەۋە.

فالىن بەرھەم لەسەر شىۋەى كۆن نووسراۋە، يان نۆن؟ بە كىشى پەنجە نووسراۋە، يان بە پەخشان؟
 رۆمانتىكە، يان كلاسىك؟ ۋاقىيە، يان سوريالى؟ بىۋىسەكەى نەرىتخاۋە، يان پۇستۇدېرنىست؟ نەۋى
 نۆيە، يان كۆن؟ گرنگ ۋەلامى ئىم پىرسىيارە نىيە. ئۈمە گرنگ بەرھەمەكە شيعرە، يان نا، چۈنكە بە
 دىژاۋى مېژۋى شيعر، تەنە دوۋ جۆر بەرھەم ھەبۈن: شيعر و ناشيعر.

چىي سەرەنجە ھەندى شاعىرى ھەلېرنىشېن، ئىگەچى بە شىۋازى دىنۈۋىس، كە ھەشتا سال لەمەۋىر لە
 ئۈۋىۋىۋاۋە سەرى ھەللاۋە، كەچى پىيان ۋايە شتى نۆيان داھىناۋ! مېۋە شيعر، دەبى بەرھەمى
 دىرەختى رەنجى خۇدى شاعىر بى، نەك لە باخىكى بخاۋزى، ھەزاران مىل لە زىدى خۇيەۋە دور بىت و
 دىيان سال بەر لە ئىستا ۋەختى رېنى ھاتى. سوۋد لە ئەزموۋى گەلانى دراۋسى و دور ۋەرگرتن،
 شىتېكە و خاۋستى مېۋە باخى كەسانى تر، شىتېكى ترە. شيعر چۈنكە لە سەرچاۋە ھەست و نەستى
 ئىنسانەۋە ھەللاۋەقلى، ئۈمە راستگۇيانە خۇلياكانى خۇي بەرەستە نەكا، پېش خۇيەنەر، خۇي فرىو
 دەدا. ئاخىر نە ۋاقىيە كوردستان و نە خۇدى ئۈمە شاعىرانە، ھىچيان زەمىنەى لەبارى ئۈمە ھەمۈم
 «شۇشە شيعرىيانە!» نىن، كە لەم پارزە سالەى دوايىدا لە كوردستانەۋە چاى دراۋن.

*

دەق ئۈمە نىيە كە لە دوۋ تۆتى كىتې يان گۇھارىكدا بلەۋ دىبىتەۋە، ئۈمە كە لەگەل خۇيەنەردا دىكەۋىتە
 ۋەتۈۋىتەۋە. شيعر ئۈمە نىيە كە لە دىۋاندا ھەيە، ئۈمە كە ۋەك شيعرى نالى، شىخ رەزا، گۇران، ھەلەت
 و پەشتو، لەسەر پەرى دلى خۇيەنەر نووسراۋەتەۋە. بەرھەمى ھىچ كەس بەۋەى چەند ناسىۋىكى بە
 بالادىا ھەلېلېن، نابىتە دەقى بالە.

زۆرىيە ئۈمە «ھەلسەنگاندە ئەدەبىيانەى» لە دواى راپەرىنەۋە بلەۋ دىكرىتەۋە، رەنگدانەۋە پىتۈندى
 دوۋقۇلى نىۋان دوۋ كەسن، كە يەككىيان خۇي پى رەخنەگر و ئۈمە تىران خۇي پى داھىنەرە. ئىسماعىل
 ھەمەمىن سەبارەت بە بەرھەمى نىكرىن ھاورپى كە بە دوۋقۇلى كۆمەلە شيعرىشيان بلەۋ كرۋەتەۋە،
 دەلى: (لە دىرە شيعرىيەكانى ھىۋا قادرى ئازىزدا ئۈمە گۇتۇگۇ كراۋەيە دىژىۋىۋەۋەكى ترسانكى

ههيه،(٢) با هيو دۆستى ئازىزى ئىسمااعىلىش بى، وەلى مەرج نىيە نىزىكتىن دۆستمان، چاكتىرىن شاعىرىش بى. هيو قادىر، چۈنكە يەككەكە لە ھاورى ھەرە نىزىكەكانى بەختىار ەلى و پىكەو ەقۇارىش دەردەكەن، كە باسى <ئىوارەى پەروانە>ى نووسەرى ئاوپراو دەكا، دەلىى باس، باسى يەككەكە لە شاكارەكانى شەكسپىر!(٣)

پامان، بەوى لە ھەمان پوانگەى دۆستايەتتەيەو، بەشىكى گىنگى ژمارە <٥١>ى خۇى بۇ بنووسى ئىوارەى پەروانە تەرخان كىرد، ئاوى بە ئاشى ئەو جۆرە ھەلسەنگاندەن مارانەيدا كىرد، كە لە دواى پاپەرىنەو، لە ئىوان ئەوانەدا كە خۇيان بە پۆستمۆدىرنىست ئىوزەد دەكەن، برەوى پەيدا كىردو، زۆرىبى ئەو باسانەى لەو تەوەرەدا بىلەو كرانەو، برىتى بوون لە تۆپەلە قىسەى بى ئىوەرۆك، كە پىئومندىيەكى ئەوتۇيان بە بەرھەمى نووسەرى تەوەر بۇ ساز كراوۋە نەبوو. پامان بەو ھەنگاۋەى لە سەنگىنى خۇى كەم كىردو.

ئالان سوگال كە مامۇستاي زانكۆى نىوېۆركە، لىكۆلىنەو ەيەكى ساختە، بە مەبەستى گالئەجارى، بۇ گۇقارى ئاودارى Social Text دەنئىر. نووسىنەكە بە جۆرە دادەپىژى كە لە بەرھەمى قەلەمى (پۆستمۆدىرنىستەكان) بچى و بە شىو ەيەكى فرىودەرەنە پىرى دەكا لە تۆپەلە زاراۋە و دەرىپىنى سەخت و ئالۆز، لەوانەى كە لە ئىوان پۆستمۆدىرنىست و بونىادىخاۋەكاندا باون، ئەم قىلە بەسەر گۇقارەكەدا تىپەر دەمى و نووسىنەكە لە ژمارە ٤٧/٤٦ سالى ١٩٩٦ دا، لە لاپەركەكانى ٢١٧ تا ٢٥٢ دا بىلەو دەمكىتەو. دواى ئەم سىكاندالە، ئەو زانا ئەمىركايە، رىونكىردنەو ەيەك سەبارەت بەو گەمەيە، بۇ گۇقارى فرىوخاۋەرو دەنوووسى. گۇقارى ئاوپراو، رىونكىردنەو ەكە بىلەو ئاكتاۋە و دەركا بە روى و تىوېژدا دەربارەى ئەو سىكاندالە دادەمخا. ئىدى ئالان سوگال رىونكىردنەو ەكەى لە ژ: ٦ گۇقارى Lingau Franca دا بىلەو دەمكىتەو.

شىاۋى گوتە رۆژنامەكانى: نىوېۆرك تايمز، ھىرالڈ تىرىبېۋن، ئۆبىزىرەر و لۆموند، لە لاپەركەكانى يەكەمىيادە، سەرنجى خوتنەرانى خۇيانىان بۇ ئەو سىكاندالە رۆشنىرىيە پاكىشا. دواتر گەلى نامەى پىشتىگىرى لە مامۇستايانى زانكۆ و خوتنەرانەو بەسەر ئەو رۆژنامانەدا بارىن، لە ھەمويان كارىگەرتر نامەى خوتىندكارى بوو، كە تىپىدا دەلى: (پارەكانم، ئەوانەى لە سالانى خوتىندىندا، سەرقم كىردن، بە فېرۆ چوون، تەواۋ ەك ئەو پارانەى، شا لە چىرۆكەكەدا، بۇ پۇشاكە و ەھمىيەكەى سەرقى كىردن.)(٤) لە كۆتايى سالانى شەستدا، دوو سى جار <شىعر>م بۇ ەفتەنامەى پاپەرىن، كە لە سلىمانى دەردەچو، ئارد، بەلام ھىچيانى بىلەو نەكردو. ئەو ومختە چۈنكە پىم وابوو، شىعرى مەن ھىچى لە ھى مەدھۇش، كە زوۋ زوۋ پاپەرىن بۇ بىلەو دەكردو، كەمتر نىيە، ھاتم شىعرىكم بە ناۋى ئەو ەو بۇ ەفتەنامەى ئاوپراو ئارد و يەكسەر بىلەو كرايەو. بەشىكى گىنگ لە نووسەران و شاعىرانى <مۆدىرنىست> و <پىشەرە>ى ئەم سەردەمە، ھەر ەك ئەوساى مەكەن، وەلى لەبرى گۆرىنى ناۋى خۇيان، پەنا بۇ تەمومۇزى ساختە، زاراۋەى نامۇ و دەرىپىنى ئالۆز دەبەن.

سەرچاۋەكان:

- (١) فاطمە المحسن، سعدى يوسف النبره الخافته فى الشعر العربى الحديث، ص ١٧٥ دار المدى ٢٠٠٠ دمشق.
- (٢) ئىسمااعىل ەمەمىن، نووستن لە نىو بوونى ئاۋدا، كەلاۋىژىنۆى، ژ: ٢٠، ل. ٢٨ سلىمانى ٢٠٠٠
- (٣) ھىوا قادىر، <ئىوارەى پەروانە> لە ئىوان جەنگى ەشق و جەنگى فېكرىدا، گزىنك، ل. ٦٨، ژ: ٢٨ سوئد. ھەمان باس لە ل. ٩٣ <پامان>ى ژ: (٥١) پىشدا بىلەو كراۋەتەو .
- (٤) فوزى كرىم، ثياب الامبراطور، الشعر و مرايا الحداثه الخادعه، ص ٥١ دار المدى ٢٠٠٠ دمشق.